

Illés György

Özvegy a máglyán

Szendrey Júlia

Keszthely szélén, a gesztenyefákkal szegélyezett fenékpusztai úttól jobbra, hosszúkás, alacsony majorsági épületek húzódnak. Valaha a Festetics-uradalom cselédei laktak itt.(A gróf több majort építtetett cselédeinek, utolsónak az ittenit, ezért ezt Újmajornak nevezték.) Ide szegődött gazdatisztnek Szendrey Ignác. 1828. december 31-én itt, az Újmajorban született meg a lánya, Júlia. A fehérre meszelt, cserépzsindelyes ház, az egykori gazdatiszt lakása néhány éve még gazdasági iroda volt, amely nemrég költözött ki abból a kis szobából, ahol Szendrey Júlia meglátta a napvilágot. (Az apró szoba mennyezete durván ácsolt, fagerendás, a padló széles, vastag fenyődeszkából készült. A kétszárnyú ablak, kicsiny, alig engedi be a fényt.)

A szoba ma múzeum, emlékhely. A tárlók Szendrey Júlia kéziratait, leveleit, naplórészleteit, a korabeli lapokban közölt elbeszéléseit, verseit és Andersen-fordításait őrzik. A falakon Júlia portréi függnek.

Szülőhelyére és születésének körülményeire először Dr. Csák Árpád jogász és amatőr régész hívta fel a figyelmet. 1909-ben a

Keszthelyi Vasárnapi Újság 5. számában közzétette Júlia szülőházának képét és a születési anyakönyv lapját. Eszerint 1828. december 31-én született; másnap 1829. január 1-én keresztelték meg a keszthelyi Nagyboldogasszony templomban. Szülei Szendrey Ignác és Galovits Anna, keresztszülei Molnár János és felesége, Júlia voltak. A keresztelést és az anyakönyvi bejegyzést Nagy János plébános végezte.

A család rövid ideig marad Keszthelyen. Szendrey Ignác hamarosan a Károlyi grófok birtokára, a Szatmár megyei Erdődre költözött. Gazdatiszti állását tekintélyes felügyelői állással cserélte fel. Júlia 1856-ban látta csak viszont szülővárosát. Akkor – az orvosok javaslatára – apjával Balatonfüreden pihent, innét látogattak Keszthelyre. Erről így számol be augusztus 24-én kelt levelében:

Itten a fejérpapoknál vagyunk szállva, kiknek zárdája azon templomhoz van építve, hol engem kereszteltek. Képzelheted, milyen érdekessé teszi ez előttünk!

Dr. Csák Árpád évekig kilincselt első cikkének megjelenése után azért, hogy Júlia szülőházát emléktáblával illessék, és az Újmajort Júlia-majorrá kereszteljék át. Végül 1923-ban, Petőfi születésének 100. évfordulóján a Petőfi Társaság és Keszthely városa emléktáblát helyeztetett el a ház falán.

E házban született Szendrey Júlia.
Emléke örökké él halhatatlan férje, Petőfi költeményeiben.
„Egyszemélyben te vagy mindenem nekem,
Lányom, anyám, húgom, szeretőm, hitvesem."

Petőfi Sándor szerelmi lírájának ihletője Júlia volt. A *Szeptember végén*, a *Beszél a fákkal a bús őszi szél*, az *Elértem, amit ember érhet el*, a *Szeretlek,*

kedvesem!, a *Minek nevezzelek?* Júliája *az összes magyar írók feleségének koronája! George Sand esze, s Shakespeare Júliájának szíve egyesült az én Juliskámban* – vallja a költő.

A lány először Erdődön, majd 1840-től 1844-ig Pesten, Lejtei Lilla intézetében nevelkedett. Szép és művelt teremtés volt. Zongorázott, táncolt, és idegen nyelveken beszélt. Petőfi személyesen 1846. szeptember 8-án ismerte meg. A költőt az első találkozáskor lenyűgözte. Szerelmük viharos történetét nyomon követhetjük Júlia naplójában. 1847 januárjában megjelent a *Reszket a bokor*, s a lány naplójába bekerült a dátum. A költőnek biztató választ adott, s a szerelem első napjait édes gyönyörként élte át.

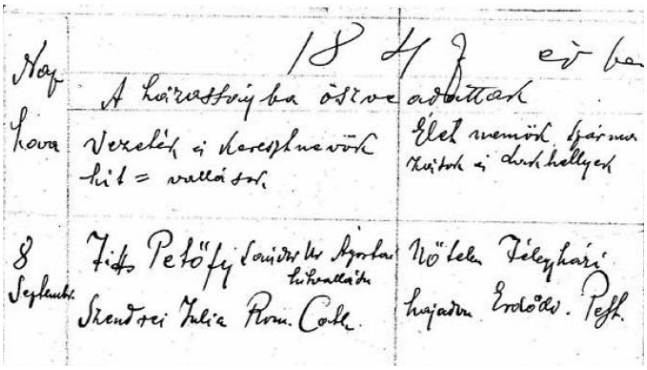
Szendrey Júlia nevét 1968-ig az ország egyetlen utcája és intézménye sem őrizte meg. Akkor Keszthely legősibb iskoláját, az egykori Ranolder-intézetet róla nevezték el. A tanárok, diákok és a Balaton Múzeum kezdeményezésére Júlia hajdani otthonából emlékmúzeum lett. 1969-ben diákok hozták rendbe a házat és környékét. Az emléktárgyaknak hamarosan lába kélt, a szobába pedig egy lovász kvártélyozta be magát. Lázas keresés után egy magtár padlásán bukkantak rá a kiállítás anyagára. Minden ott volt „gondosan" összegyűjtve, csupán Hatvany Lajos műve a *Feleségek felesége* eredeti példánya tűnt el nyomtalanul. 1973. január elsején a becses emléktárgyak visszakerültek végleges helyükre, s az Újmajor a Szendrey-telep nevet vette fel.

Petőfi 1846-ban Nagykárolyban, az előkelő Térei Gábor házában ismerkedett meg Szendrey Júliával. Térei Mari – mint a ránk maradt levelezésükből kiderül – Júlia legkedvesebb barátnője volt. *Amott a fogadóval átellenben a kert, és benne a fák, melyek alatt először láttam őt szeptember 8-án 6 és 7 óra között. Ezidőtől számítom életemet, a világ lételét* – írta Petőfi Nagykárolyból barátjának, Kerényi Frigyesnek, *Úti levelé*ben.

Júlia is megszerette és szenvedett, szülei ugyanis nem szívesen látták a költőt. *Már lehetetlen, hogy soká így tartson! Minden béketűrésem elhagy, kedélyem oly izgatott, lelkem feszültsége oly fokon áll, hogy kell lépést tennem előre vagy vissza, különben szédülve kell a kétségbeesés alattam tátongó örvényébe menekülnöm* – jegyezte föl naplójába az elkeseredett sorokat a lány. Fél év múlva Szendrey Ignác nem tudta elviselni tovább lánya vívódásait, és végül engedett.

Május 27-én kezdődött a boldogság, mely jóvátenné egy élet keserűségét is. E nap óta vagyok Petőfi jegyese.

Esküvőjüket 1847. szeptember 8-án, első találkozásuk évfordulóján tartották. A mézesheteket Teleky Sándor koltói kastélyában töltötték. Júlia hűséges asszonya és méltó társa lett a költőnek. Ha Petőfi és Jókai túl is dicsérték őt, mint műkedvelő írót, írásai eredeti tehetségről árulkodnak. A szabadságharc idején, nem csendesítette, ellenkezőleg írásra ösztönözte és buzdította a költőt. Petőfi maga is megerősíti ezt naplójában: *Az éj nagy részét ébren töltöttem. Bátor, lelkesítő kis feleségemmel együtt, ki mindig buzdítólag állt gondolataim és terveim előtt, mint a hadsereg fölött a magasra emelt zászló.*

Szendrey Júlia (Roskovicz Ignác rajza)

Az asszonyt Tordán érte férje eltűnésének híre. Kolozsvárra költözött, ahol Vadadiéknál, egy ismerős földbirtokos családnál lakott. Néhány hónap múlva apjához utazott Erdődre, majd Pestre. Mindenütt férje után nyomozott, Segesváron is kérdezősködött. Eredménytelenül. Haynautól kért útlevelet, hogy férjét Törökországban kereshesse. Azután a „liberális hírű" Lichtenstein hercegnél próbálkozott útlevélkérelemmel. A herceget a lakásán is fogadta. Ekkor került a pletykák kereszttűzébe. Anyagi helyzete napról napra aggasztóbbá vált. Barátai

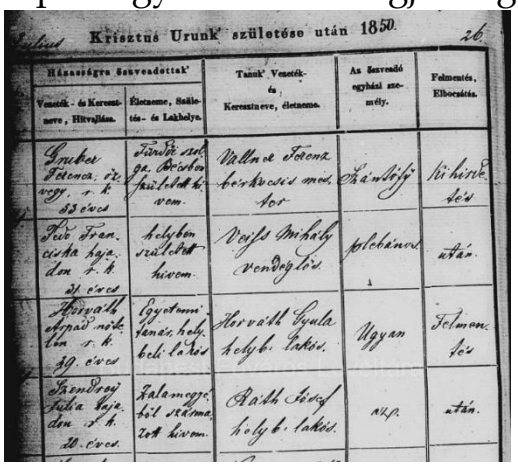
elhagyták vagy közönyössé váltak sorsa iránt. A forradalmár költő után kutató feleséget azzal fenyegették, hogy kitoloncolják Pestről. Reménye, hogy férjét viszontlátja, egyre fogyott. Egyetlen jóakarója maradt, Horváth Árpád egyetemi tanár, akit Pesten Garaiéknál ismert meg. 1850 júliusában, elkeseredésében már öngyilkosságra gondolt. Horváth megsejtette ezt, és vigasztalni próbálta. Miután minden igyekezete hiábavalónak tűnt, csupán egy hajfürtöt kért tőle emlékbe.

– Azt nem adok – válaszolta a lány büszkén és dacosan – mert ilyen emlékeket osztogatni soha nem volt szokásom, hanem ha akarja, mind az öné lehet.

– És tudna engem szeretni? – kérdezte Horváth örömmel.

– A mi ismeretségünk annyira rövid, hogy mély szenvedélyről szó sem lehet – válaszolta Júlia. – Azt azonban hiszem és reménylem, hogy e lépést egyikünk sem fogja megbánni.

Krisztus Urunk születése után 1850. 26.

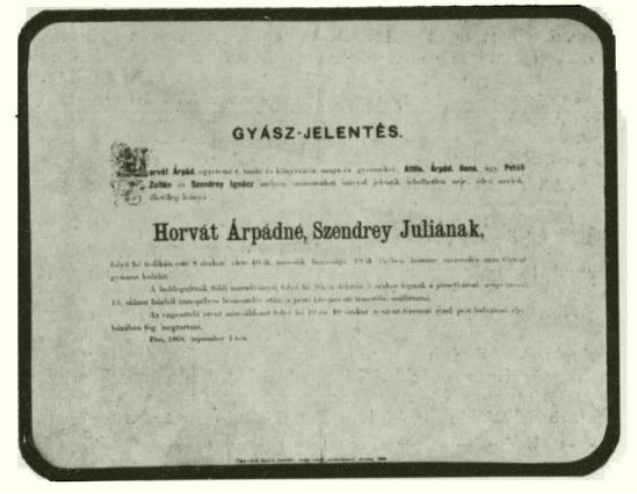
Házasságra Esküvendettek'		Tanúk' Vezetéknév és Keresztneve, életneme.	Az Esküvő egyházi személy.	Felmentés, Elbocsátás.
Vezetők.-és Keresztneve, Hitvallása.	Életneme, Születés.- és Lakhelye.			
Gruber Istenes. özv. r. k. 53 éves	Tanító rend. ge. Bécsben született h. vem.	Vallner Istenes kereskedés mel. tsor	Plébános	Ki hirdetés után
Fux Franciska hajadon r. k. 21 éves	helyben született hivom.	Vajsz Mihály vendéglős	plébános	után.
Horváth Árpád nőtl. em r. k. 39. éves	Egyetemi tanár, helybeli lakos	Horváth Gyula helyb. lakos.	Ugyan	Felmen. tés
Szendrey Julia hajadon r. k. 20. éves.	Szalacsegyházi születésű de helyben lakik hivom.	Rath József helyb. lakos.	ugyp.	után.

Megesküdtek. Esküvőjük július 21-én volt, 10 nappal a segesvári ütközet első évfordulója előtt. Új házassága, noha három gyermeke is született, nem volt boldog. Tizenhét évi együttélés után 1867 nyarán elköltözött második férjétől, legkisebb gyermekét, Ilonát magával vitte. Második házasságától azt remélte, hogy megmenti őt a szenvedéstől és a rosszindulatú pletykáktól. Röviddel házasságkötése előtt, 1850 tavaszán írta naplójába: *Élni akarok, meg akarom kísérteni a boldogság nélküli életet. Ezt azelőtt lehetetlennek tartám…*

Az "édes, szép ifjú hitves", Petőfi Juliskája, tehát tíz nappal a gyászév letelte előtt ment újra férjhez, s ezt nem enyhíti „a boldogság nélküli élet" vágya sem. Tettével magára zúdította a közvélemény felháborodását. Kortársai gyűlölték a Penelope-sorsot nem vállaló asszonyt. Haláláig gyötörték őt. Erről szól egyik verse is:

Meghaltam én régesrégen,
De nem nyughatom békében.
Kísértetként járok, kelek
Keresve, mit nem lelhetek:
Keresve a boldogságot,
Mire sehol sem találok.

Amikor a második férjétől különvált, már súlyos beteg volt, 1868. szeptember 6-án hunyt el hosszú szenvedés után. Szeptember 8-án, a Petőfivel való megismerkedés és erdődi esküvőjük évfordulóján helyezték örök nyugovóra.

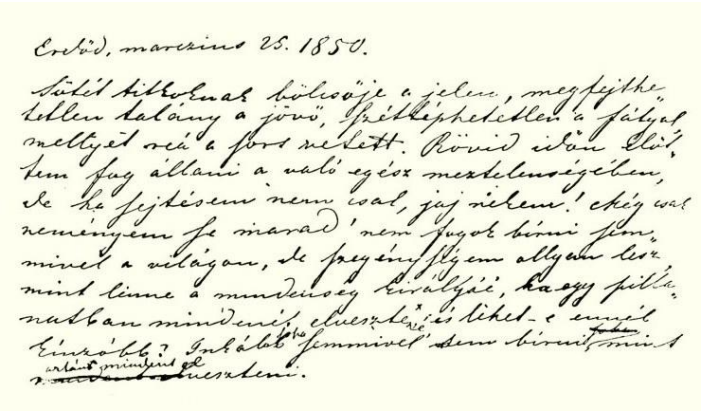
GYÁSZ-JELENTÉS.

Horvát Árpádné, Szendrey Juliának.

Pest, 1868. szeptember 7-én.

Júlia özvegysége pletykák és rágalmak időszaka. A „Lichtenstein-kaland" szinte csak egy kis flört azokhoz a kolozsvári történetekhez képest, amiket az akkor tizenhárom éves Vadadi Berta 40 évvel később hirtelen megelevenedett emlékezete papírra vetett. Vad orgiákat részletez, erkölcstelen, férfias öltözködést, részegeskedést és dohányzást. Sajnos, az életrajzírók és irodalomtörténészek hosszú ideig a Vadadi-féle Júlia-portré bűvöletében éltek, ebből következtettek jellemére, és a Petőfivel töltött két évet is ennek alapján ítélték meg.

Júliát „dicsvágyó", „a házasság rovására mindinkább a közéletbe vegyülő", „férjére káros hatást gyakorló", „hóbortos", „különc nő"-nek tartották, „cifra lelkű, puccos báb"-nak, aki Petőfi „végzetes és csúfondáros vesztére" termett.

Erdőd, marcius 25. 1850.

Sötét titkoknak bölcsője a jelen, megfejthetetlen talány a jövő, feléképpeteletlen a fátyol melyet reá a sors vetett. Rövid időn élni fog állami a való egész mezítelenségében, de ha fejtésem nem csal, jaj nekem! ekkép van reményem se marad' nem fogok bírni sem, mivel a világon, de pregnánsabban mint bárme a mindenség kivalóji, ha egy pillanatban mindenről elveszteném hiteket - e mindenről? Inkább semmivel' dem bírni semmit

Dienes András 1962-ben megjelent tanulmányában példás filológiai alapossággal bizonyítja, hogy a kolozsvári pletykák kútfője, Vadadi Berta, akkor nem láthatott és nem hallhatott Júliától semmit, mert vele sohasem találkozott. Az irodalomtörténész a Szendrey-életrajz felülvizsgálatát szorgalmazta, és egy tárgyilagos Júlia-életrajzot sürgetett.

A kutatások ellenére a köztudatban, sajnos máig is, akarva-akaratlan, tudatosan, vagy nem tudatosan hamis, leegyszerűsített és feltétlenül sötét kép él. Pedig Júlia csak gyenge volt, s ezért inkább sajnálatra, mintsem megvetésre méltó. Esendő ember, befolyásolható és

önállótlan. *Úgy bámulom mások erejét, és úgy megvetem saját gyengeségemet* – írta naplójában. Nem akart Erdődön élve eltemetkezni, és apja szemrehányásait a végtelenségig hallgatni.

Nem maradt igazi „honvédözvegy”. Eldobta „az özvegyi fátyolt”, mielőtt még a nemzet kiheverte volna a szabadságharc és költőjének elvesztését. De lelki szenvedéseitől sohasem szabadult meg. A költő emlékét naplójában, verseiben nem sértette meg, ereklyéit gondosan őrizte, és fiára, Petőfi Zoltánra hagyta. Szendrey Júlia 39 éves korában halt meg, magányosan. Sógora, Gyulai Pál temettette el. Az utókor feladata, hogy felmentse Szendrey Júliát, és hamvassza el a szégyenletes özvegyégető máglyát.

Élete utolsó napjaiban mindig Petőfiről beszélt – írja Krúdy Gyula. Higgyünk neki!

A szájhagyomány egy nyári lakot őriz, melyben nyaranta Szendrey Júlia és gyermekei megfordultak. A hétvégi házikó a XII. kerületben, az Orbánhegy csúcsa alatti hajlatban elvadult bokrok és öregecske gyümölcsfák közt bújt meg. A nyitott veranda homlokzatán Viskó felirat. Az aszfaltos Kakukk útról gyalogösvény vezetett a kertkapuig. A ház mellett tekintélyes gesztenyefa állt. Néma koronatanú – a tövében játszottak egykor Szendrey Júlia gyermekei. A hagyomány úgy tartja, hogy a házban az egyik szobát Petőfi emlékének szentelte. Jelenlegi tulajdonosa mesélte:

Édesapám 1945-ben ajándékul kapta ezt a házat. A korábbi tulajdonos egy katonatiszt kivándorolt Londonba a rokonaihoz, s ott halt meg 96 éves korában. Mi, amikor beköltöztünk, a padláson találtunk leveleket, meg egy Petőfi mellszobrot, ezeket átadtuk a Nemzeti Múzeum-

nak. Valamikor zsindelytető volt a házon, a környékbeli kövekből építették a falakat, nincs jól szigetelve, a nedvesség mindig felhúzódik. Itt-ott kifoltoztuk, de az egészet mi nem tudtuk rendbe hozni. Télen már kifűthetetlen, ezért csak jó időben jövünk fel ide.

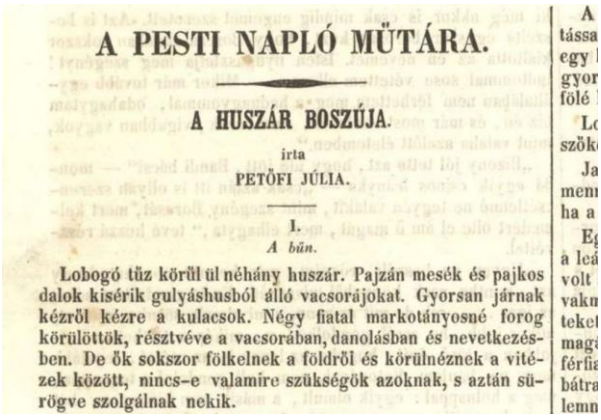

A közeli kis fenyvesből gyantaillatot hoz a szél, a sűrű bokrok közt feketerigó trilláz. Az öregségében is sudár gesztenyefa alatt, az egyre magasodó házak tövében még mindig gyönyörű a kilátás. S feloldást ad a remény: Szendrey Júliának, nehéz asszonyéveiben talán épp e fa alatt lehettek önfeledt, boldog órái is.

Júlia a gyászév letelte előtt 10 nappal férjhez ment. Petőfi a nemzeté lett, Júlia pedig a hűtlenség megtestesítője. Sajnos, a kortársak, és részben az utókor is, a *Szeptember végén* című versben találta meg a magyarázatot. Az emberek a költemény tragikus megérzésű, megrendítő soraival vádolták Júliát:

S rábírhat-e majdan egy ifjú szerelme,
Hogy elhagyod érte az én nevemet?

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
Én feljövök érte a síri világból
Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörleni véle könyűimet érted,
Ki könnyedén elfeledéd hívedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is örökre szeret!

A PESTI NAPLÓ MŰTÁRA.

A HUSZÁR BOSZÚJA.

irta

PETŐFI JÚLIA.

I.

A bűn.

Lobogó tűz körül ül néhány huszár. Pajzán mesék és pajkos dalok kisérik gulyáshusból álló vacsorájokat. Gyorsan járnak kézről kézre a kulacsok. Négy fiatal markotányosné forog körülöttök, résztvéve a vacsorában, danolásban és nevetkezésben. De ők sokszor fölkelnek a földről és körülnéznek a vitézek között, nincs-e valamire szükségök azoknak, s aztán sürögve szolgálnak nekik.

A közvélemény a verset Júlia hűtlenségének jóslataként fogta fel. Ám a versnek valójában semmi köze sincs ahhoz a történelmi helyzethez, amely a szabadságharc bukásával alakult ki Magyarországon. Még kevésbé Júlia sorsához! Ki gondolta volna, hogy férje halála után ennyire védtelenné, kiszolgáltatottá válik?

Ha nem is ez a „jóslat-elmélet” volt Júlia felmentésének akadálya, de elegendő volt ahhoz, hogy eltemesse Júliát. Hiszen ismerjük Arany János *A honvéd özvegye* című versét, így senki számára nem kétséges, hogy Júlia emlékét befeketítette a XIX. század.

A Júlia-vádirodalomból azonban kimaradt, hogy a férjét vesztett nő csak a század lehetőségeivel élt. A korabeli körülmények között próbált meg asszony és ember maradni. Váddal illették őt, erkölcstelennek bélyegezték. De kinek jutott eszébe az ítélkezők közül, hogy Petőfi özvegye és árvája számára közadakozással biztonságot nyújtson? Senkinek. Erre is van mentség. Júlia özvegysége idején (1849 augusztusától 1850 júliusáig) a nemzet legjobbjai örültek, hogy éltek. Bujdostak, emigráltak, öngyilkosok lettek vagy megőrültek. Mindez másként történt Vörösmarty özvegyével, öt évvel később, az osztrákosan „konszolidált” viszonyok között. A nemzetközi közadakozás megmentette Vörösmartyné özvegyi becsületét és az árvák jövőjét.

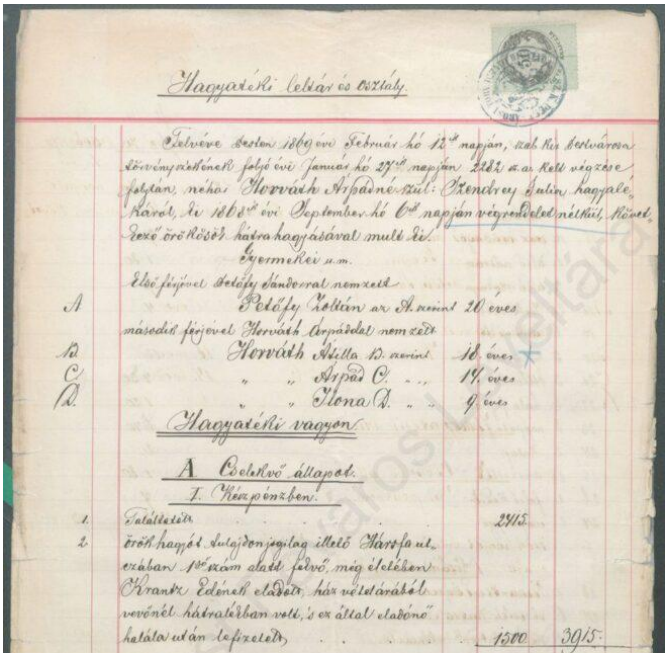
A nemzet nem hitte, Júlia viszont úgy tudta, hogy férje halott. 1849 decemberében Székelyudvarhelyen beszélt Heydtével. Az osztrák ezredes felismerte Petőfi holttestét és jelen volt, amikor a költőt közös sírba helyezték. Júlia tehát a halál bizonyosságának tudatában választotta kiútként a nem érzelmi alapú házasságot.

Ezt a lépést akkor is, és a házassága idején is, különválasztotta a lélek hűtlenségétől. Ennek megdöbbentő bizonyítéka 1857-ben Petőfi Zoltánnak írott verse:

Szerelmem virága
Kihalt boldogságom
Egyetlen zöld ága.
Az eltépett múltnak
Élő bizonyossága.
A lehullott csillag
Fennmaradt sugára!

Halálos ágyán tett vallomása ugyancsak Petőfi emlékét és a sorsát felelősséggel vállaló nő gondolatait idézi.

…Engemet Sándorom emléke és oly sokszor kigúnyolt olvasmányaim, de mindenekelőtt szívem arról világosított föl, hogy egy nő több mint csak asszony… Vajon a költő maga mellé emelné-e a nemzeti tudat által megkövezett Júliát?

Hagyatéki leltár és osztály

Felvétetett Pesten 1889-ik évi Február hó 12-ik napján, szab. kir. Budavárosa törvényszékének folyó évi Január hó 27-ik napján 2282. a. sz. kelt végzése folytán, néhai Horváth Árpádné szül. Kendrey Julia hagyatékát, ki 1889-ik évi September hó 6-ik napján végrendelet nélkül, hátrahagyott örökösök hátrahagyásával mult el.

Gyermekei u.m.

Első férjétől Beöthy Sándorral nemzett

A Pethő Zoltán ar. A. nemű 20 éves

második férjétől Horváth Árpáddal nemzett

B Horváth Attila R. nemű 18 éves

C „ „ Árpád C. „ 14 éves

D „ „ Ilona A. „ 9 éves

Hagyatéki vagyon

A Felelhető állapot.

I. Készpénzben.

1. Találtatott . . . 2415

2. Örök hagyót kizárólagos tulajdonjogilag illető Hárfa ut. 1. szám alatt fekvő, még életében Krantz Edénak eladott ház vételárából vevőnél hátralékban volt, s ez által elabonó hatálya után lefizetett . . . 1500 3915

Ezt a kérdést semmi esetre sem annak az „írástudónak” a szellemében kellene eldöntenünk, aki Júlia „bűneinek” dajkapletykáit publikálta (Dekániné Vadadi Berta, *Fővárosi Lapok*, 1889. október 23.), vagy aki kiélhette hiúságát a „feleségek felesége” bukásával. (Vachott Sándorné: *Rajzok a múltból*, 1887) Még Hatvany Lajos is lehetőnek tartja a rehabilitációt, aki tudvalevőleg éppen olyan elfogult Júliával szemben, mint Petőfivel. (*…Petőfi özvegyének nincs vétke, ami alól föl ne lehetne menteni... Feleségek felesége*, Budapest, 1919.)

Az utókor nem tudott egyértelműen állást foglalni Júlia második házasságának megítélésében. A vád képviselői ma is a „nemzeti tudatot” állítják szembe Júlia felmentésével. Természetesen a köztudat sohasem elegendő egy emberi sors megítéléséhez, amely csak annyit regisztrál, hogy az asszony „férjhez ment”, tehát hűtlen lett Petőfihez.

Sokszor még az irodalomban jártas emberek sem tudnak többet Júliáról. Naplója, levelezése nem került újabb kiadásra, halálos ágyán tett vallomása sokak számára ismeretlen.

A kiadatlan kéziratanyag kötetbe gyűjtése hasznos alapot szolgáltatna a „nemzeti tudat” átértékeléséhez, sőt kiderülhetne, hogy van erkölcsi alapja a rehabilitációnak, hisz a „vádlott” nyíltan megvédhetné magát. Ahhoz, hogy Júlia emlékezetét Petőfi emlékének szerves részeként ápoljuk, függetlenítenünk kell második házasságát igazi egyéniségétől, jellemétől. Ha az újabb

kapcsolatát hűtlenségként, a „jóslat” beteljesedéseként fogjuk fel, nem léphetünk túl elődeink gondolkodásán.

Schöpflin Aladár: Szendrei Júlia

Megvizsgálva a XIX. századi nő életfeltételeit, aki menedéket, biztonságot talált a házasságban, Júliának is csak ez lehetett a sorsa. Júlia tettét csak akkor ítélhettük volna el, ha a költő özvegye a nemzet által felajánlott támogatás helyett választotta volna a házasságot.

Ne ítélkezzünk Júlia sorsa felett elhamarkodottan az özvegyi hűség általános etikai szempontjai alapján. Ha házasságkötését Horváth Árpáddal a nemzeti katasztrófa kényszerű következményeként fogjuk fel, a rehabilitáció – éppen Petőfi szellemében – nemcsak lehetséges, de szükségszerű lenne.